

*Имаралиев Ө.Р.***БИЗНЕС-ДОЛБООРДУ ИШКЕ АШЫРУУ КЛАСТЕРИНИН ТУРУКТУУ ӨНҮГҮҮ МАКСАТТАРЫНА ЖЕТҮҮДӨГҮ РОЛУ***Имаралиев О.Р.***РОЛЬ КЛАСТЕРОВ ПО РЕАЛИЗАЦИИ БИЗНЕС-ПРОЕКТОВ В ДОСТИЖЕНИИ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ***O. Imaraliev***THE ROLE OF CLUSTERS IN EXECUTING BUSINESS-PROJECTS TO ATTAIN SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS**

УДК: 338.3.24 (575.2)

Макалада бизнес долбоорду иштеп чыгып, аны ишке ашыруу кластерин түзүү аркылуу туруктуу өнүгүүнүн максаттарына жетүүгө кошкоон салымдарын анализдөө каралган. Туруктуу өнүгүү максаттары негизинен калктын социалдык-экономикалык абалын жакшыртууга, экологиялык тазалыкты сактоого арналгандыктан, бизнес долбоорду да тааштандылардан арылуу аркылуу киреше табуу максатына жараша иштеп чыгып экологиялык, экономикалык, социалдык жактан мамлекетке жардам берүү аркылуу туруктуу өнүгүүнүн максаттарына жетүүгө чоң салым кошоубуз. Тааштандыны кабыл алууну, коммуналдык кызматтарды төлөөнү автоматташтыруу менен санитариялык экономика, жашыл экономика багыттарына салым кошуп өлкөдөгү IT-тармагын өнүгүүсүн да жолго салабыз. Макалада, жалтысынан, өлкөдөгү экономикалык, социалдык, экологиялык өнүгүүгө көп тармактуу салым кошуу жана тармактар кластердик модел аркылуу биргеликте иштешүүсү максатка ылайыктуу экенин долбоорлоо аркылуу далилденген.

Негизги сөздөр: туруктуу өнүгүү, бизнес долбоор, санитария экономика, жашыл экономика, экологиялык тазалык, экономикалык өнүгүү.

В статье рассмотрен анализ вклада в достижение целей устойчивого развития путем разработки бизнес-проекта и создания кластеров по его реализации. Поскольку цели устойчивого развития в основном направлены на улучшение социально-экономического положения населения и поддержание экологической чистоты, разработка бизнес-проекта, основанного на цели получения дохода путем избавления от отходов и помощи государству с экологической, экономической и социальной точки зрения, внесет большой вклад в достижение целей устойчивого развития. Это будет способствовать развитию цифровой и зеленой экономики, автоматизируя сбор мусора и оплату коммунальных услуг, а также окажет колоссальное влияние на распространение IT-сферы в стране. В целом в статье путем экономического проектирования поставлена цель доказать, что многоотраслевой вклад в экономическое, социальное и экологическое развитие страны и организация совместной работы отраслей через кластерную модель подходят для достижения вышепоставленной программы.

Ключевые слова: устойчивое развитие, бизнес-проект, цифровая экономика, зеленая экономика, экологическая чистота, экономическое развитие.

This article undertakes an in-depth analysis of the pivotal role played in attaining sustainable development goals through the formulation of a business venture and the establishment of clusters for its execution. Given the primary focus of sustainable development

goals on the amelioration of socio-economic conditions and the preservation of ecological integrity, the strategic development of a business project, oriented towards revenue generation through waste management, and its collaborative alignment with government initiatives from environmental, economic, and social perspectives, are poised to constitute a substantial contribution to the realization of sustainable development goals. This strategic alignment is positioned to stimulate the growth of digital and environmentally sustainable economies by streamlining the automation of waste management and utility billing procedures. Furthermore, it is anticipated to exert a substantial impact on the proliferation of the information technology sector within the nation. In essence, this article employs economic design to substantiate the viability of multi-sectoral involvement in advancing the economic, social, and environmental dimensions of a country while endorsing collaborative inter-industry endeavors via the cluster model as a means to effectively realize the outlined program.

Key words: sustainable development, business project, digital economy, green economy, environmental protection, economic development.

Туруктуу өнүгүү дегенди илим, билим берүү тармагында кеңири карап келет. Анткени, дүйнөдөгү көптөгөн ачылыштар, ойлоп табуулар, социалдык-экономикалык, экологиялык, азык-түлүк коопсуздугу боюнча, дегеле, бардык бүткүл дүйнөлүк глобалдык маселелерди чечүүнүн негизги этаптары, теориялык методдор жана практикалык жолдору алгач илимий изилдөөлөр менен аныкталып, сунушталып, кийин практикалык жактан эксперименталдык жолдор менен аткарууда далилденип, анан ишке ашырууга жөнөтүлүп келет.

Экологиялык көйгөйлөр, глобалдык климаттын өзгөрүүсү, социалдык жана гендердик теңсиздик XX кылымдын аягында жана XXI кылымдын башында өлкөлөр, корпорациялар жана адамдар туш болгон системалуу кризистердин жана глобалдык чакырыктардын бир бөлүгү гана. Бул кагылышуу дүйнөгө глобалдык көз карашты кайра карап чыгууга жана туруктуу өнүгүүнүн маанилүүлүгүн түшүнүүгө алып келди.

Туруктуу өнүгүү максаттары – бул эл аралык коомчулуктун алдында турган жакынкы 15 жылда теңсиздик менен жакырчылыкты жоюу, социалдык интеграцияга жетишүү, глобалдык климаттын өзгөрүшүн токтотуу жана дүйнөнү куруу, мында биздин үр-

пактардын татыктуу жашоосу үчүн ресурстардын жетиштүүлүгү болгон 17 максаттын жана 169 милдеттердин комплекси.

Максаттар туруктуу өнүгүүнүн 3 негизги аспектинен турган: экономикалык өсүштү, социалдык интеграцияны жана экологиялык айлана чөйрөнү камтыган тең салмактуу прогрессти камсыздоого багытталган чараларды өзүнө камтыйт алар глобалдуу жана универсалдуу мүнөздө болушат, бирок локалдуу контекстин шарттарына жараша дифференциалдуу өзгөрүү мүмкүндүгүнө жол берет.

2015-жылдын 25-сентябрында БУУнун 193 мүчө-мамлекеттери туруктуу өнүгүү максаттарына жетүү боюнча милдеттенмелерди алышкан. Бул чечим «Биздин дүйнөнүн кайра түзүлүшү: 2030-жылга чейинки мезгилде туруктуу өнүгүү жаатындагы күн тартиби» документинде бекитилген [1].

1-сүрөт. Туруктуу өнүгүү тармагындагы БУУнун максаттары.

Калктын социалдык-экономикалык абалын, каржылык жетишүүсүн жакшыртуу, аймактардын экономикасын өнүктүрүү жана калктуу конуштардын жашоочуларын туруктуу жумуш орундары менен камсыз кылуудан башталат. Ал үчүн калктын басымдуу бөлүгү жашаган аймактардагы айыл-чарбачылыгы, дыйкан чарбачылыгы, айыл-чарба продукцияларын кайра иштетүү, кичи ишкердүүлүк, жеңил өнөр-жай тармактарын колдоого алуу керек [4].

Мындай кадамдар жалпы мамлекеттик өнүктүрүү стратегияларында да каралып, 2018-2040-жж. Улуттук стратегиянын максаттарына жетүү үчүн ар кандай программалар ишке киргизилген, анын ичинен экономикалык өнүктүрүүнүн 3 программасы жеңил

Биз мындай дүйнөлүк глобалдык маселеге аз болсо да салымыбызды кошуп, туруктуу өнүгүү максаттарына жетүүгө көмөктөшүүнү колго алышыбыз керек.

Туруктуу өнүгүүнүн негизги максаттары калктын социалдык-экономикалык абалын, жашоо шарттарын жакшыртууга багытталганы көрүнүп турат (1-сүрөт) [2]. Калктын социалдык абалы, экономикалык-каржылык жетишүүсү жакшырса, туруктуу жумуш орундары болсо, калкы арасында жакырчылыктын, ачкачылыктын деңгээли төмөндөп, элибиз сапатуу билим алууга, санитариялык-гигиеналык тазалыкты камсыздоого, ден-соолукту кароого жана тынчтыкта жашоого жетишмек жана миграциялык агымдар жөнгө салынып, жалпы мамлекеттик экономикалык өнүгүү болмок [3].

өнөр жай кластерлерин өнүктүрүүнү карайт: өлкөнүн бардык региондорунда жеңил өнөр жай кластерлерин өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүү, ички жана тышкы рыноктордо суроо-талапка ээ болгон текстиль, кийим-кече, булгаары буюмдарын, бут кийим жана башка инновациялык продукцияны жана кызмат көрсөтүүлөрдүн жаңы түрлөрүн өндүрүү үчүн «буладан дүкөнгө» принциби боюнча технополистерди андан ары өнүктүрүү, Кыргызстанда жана өлкөнүн бардык аймактарында татыктуу жумуш орундарын камсыз кылуу [5].

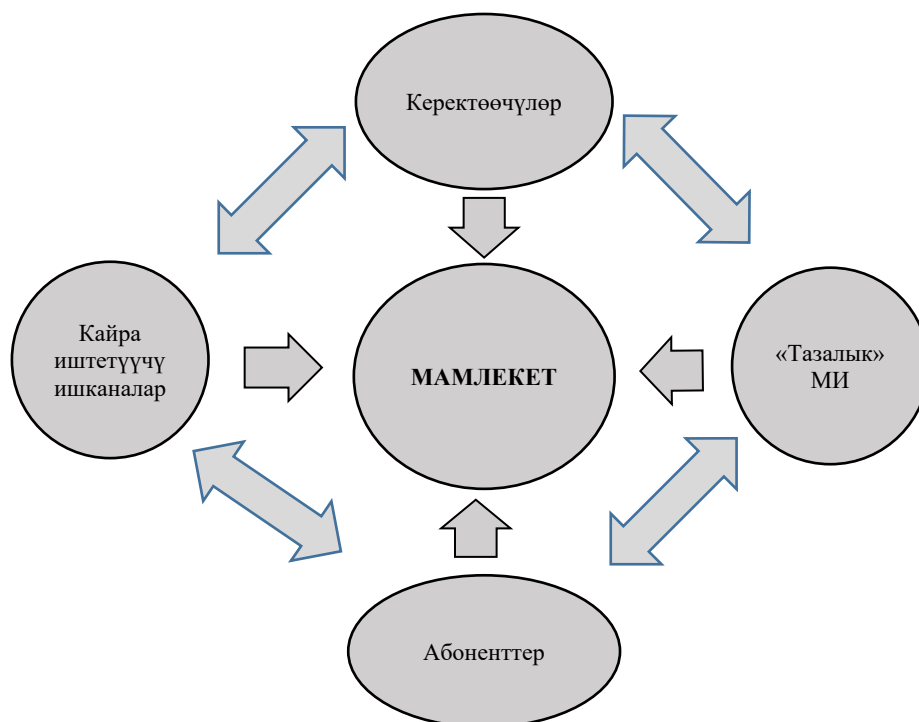
Анын алкагында, Кыргызстандын аймактарында ар кандай тармактын адистеринин катышуусунда бир канча кластерлер, кластердик моделдер иштелип чыгып, өндүрүшкө сунушталып келет. Сунушталган

класстерлердин ар бир катышуучусу жоопкерчилик менен өз милдетин так аткаrsa жыйынтыкка жетээри талашсыз [6].

Маселен, шаар ичинде таштандыларды тазалоо «Тазалык» муниципалдык ишканасына жүктөлгөн. Бул ишкана шаардык аймактарды санитардык тазалоо боюнча коммуналдык тейлөө, шаардын жолдорун, тышкы көрктөндүрүү элементтерин күтүү, муниципалдык тапшырыктар боюнча жолбун жаныбарларды кармоо жана атуу иштерин аткарат. Ага катардагы жарандар да, мамлекеттик эмес уюмдар да, ишкерлер

да көмөктөшүп ыктыярдуу түрдө жардамдашып келет. Бирок, бул тазалыкка аз эле санда салым болуп жатат.

Биз «Тазалык» муниципалдык ишканасына, анын абоненттери, өкмөт жана алар менен бирге жеке ишкерлер ортосунда кызматташуу класстерин сунуштайт элек (2-сүрөт). Бул класстердик модель аркылуу экологиялык тазалыкты, ишкердүүлүктү жана калктык социалдык-экономикалык абалын жакшыртуу менен жоопкерчиликтүүлүгүн арттырууну жолго салган чоң долбоорду ишке ашырса болот.

2-сүрөт. Кызматташуу класстеринин модели.

Сүрөттө көрүнүп тургандай, класстердин түзүүчүсү катары өкмөт турса бул моделдин ишке ашуусу натыйжалуураак болот. Анткени, «Тазалык» муниципалдык ишканасына тиешелүү структуралар аркылуу тапшырмаларды берүү жана аларды ишке ашыруу үчүн каржылоону жолго салуу да мамлекеттин иши. Андан сырткары, мамлекеттин жеке ишкердүүлүктү, жаратылышты колдо фонддору жана программалары да өлкөнүн экологиялык тазалыгын каржылап келет [7].

Ошондуктан, өкмөттүн тиешелүү структурасында иштеген мамлекеттик кызматкерлерибиз класстердин ар бир катышуучусуна ыңгайлуу шарттарды карап жумушту долбоорлосо, каржылоо кайтарымдуу инвестиция түрүндө берилсе да болот. Себеби, долбоордун каржылык планында киреше көрүү этаптары да каралат.

Долбоордун жалпы толук жазылышы атайын долбоорлорду колдоо фонддоруна сунушталат, ал эми, биз анын урунттуу учурларын карап көрсөк.

1. «Тазалык» МИ үчүн атайын желим (полиэтилен) баштыктарды, желим бөтөлкөлөрдү (баклажка) кабыл алуу пункттарын даярдоо. Бул үчүн ишканада атайын программалык каражаты иштелип чыгып, таштанды таштоочу жайларга жакын бир нече жерге кабыл алуу жайларын орнотуп, ал кабыл алуу жайлары аркылуу салмагы менен кабыл алууну автоматташтырып коюу керек.

Кабыл алууну «Тазалык» МИ ар бир абоненттик жеке эсептик көрсөткүчү аркылуу уюштуруу керек. Анткени ким канча тапшырса ошого жараша акча төлөнө турган болуп эсептөө абоненттердин жеке эсептерине которулуу автоматташтырылат.

Сырьё катары сатып алуу жана сатуунун болжолдуу баалары

к. №	Аталышы	Кабыл алуу баасы, 1 килограммга сом менен	Сатуу баасы, 1 килограммга сом менен
1.	Желим бөтөлкө (баклажка)	7,5-10	15
2.	Желим (полиэтилен) баштыктар	7,5-10	15

Бул кабыл алуудагы баа болжолдуу түрдө килограммына он сомдон деп эсептеп көрдүк. Ар бир кектөөчү суу ичет же башка продукция сатып алат. Алардын идишин кабыл алуу пункттарына тапшырса, килограммына он сомдон төлөм ала алат. «Тазалык» МИнын абоненти катары жеке эсептик көрсөткүчү менен тапшырууда ар бир кабыл алуу үчүн төлөм абоненттик жеке эсебине которулуп, ал «Тазалык» муниципалдык ишканасы тарабынан абоненттик төлөм катары кабыл алууну автоматташтыруусу керек.

Ал эми сатуудагы баа болжолдуу түрдө килограммына он беш сом деп эсептелип, аны кайра иштетүү ишканалары тарабынан сатылып алынат деп долбоорлоп жатабыз. Бул баада ар кандай пластикалык буюмдарды, суу түтүктөрүн ж.б. денгээлдүү продукцияларды иштеп чыгуучу ишканалар үчүн табылгыс даяр сырьё топтолот деп эсептейбиз. Себеби кайра иштетүүчү ишканалар сырьёну өз алдынча топтоп, кымбат баада алышы бир нече ишкерлердин отчеттонунда, ачык булактарда да көрсөтүлүп жүрөт [8].

2. Кабыл алуу пункттарын терминал сыяктуу автоматташтыруу биздин программисттердин иши. Аны үчүн «Тазалык» МИ каржылоо менен урналардын катарына бирден терминал коюп берүү жагын ишке ашыруусу керек. Ансыз деле, кварталдарга бир нече таштандыларды бөлүп салуучу урналарды коюуну каржылап турат. Ал эми, долбоордун алкагында, коюлган автоматташтырылган урналардын чыгымы кайра иштетүүчү ишканалардын сатып алган сырьёлорунун эсебинен белгилүү бир мөөнөттө каржыланат. Андыктан, автоматташтырылган урналарды кайра иштетүүчү ишкана сырьё үчүн алдын ала төлөм катары каржылап берсе да болот деп долбоорлоп жатабыз.

3. Кайра иштетүүчү ишканаларды мамлекет тарабынан, ишкерлер менен инвесторлорду коргоого байланыштуу бир нече буйрук, токтом, программаларынын алкагында колдоону долбоорлоп сунуштайбыз [9]. Анткени кайра иштетүү ишканалары үчүн да сырьёну сатып алып, аны кайра иштетип сатууга чыгаруу оңойго турбайт.

Ошол эле учурда, ата мекендик кайра иштетүүчү ишкананы уюштурууга мамлекет көмөк көрсөтсө же өкмөттүк кайра иштетүү ишканасын уюшурса, калктын керектөөлөрүнө ылайык, арзан баада турмуш-тиричилик буюмдарын чыгарат деп долбоорлоп жатабыз [10].

Жогорудагыларды эске алып, кайра иштетүү

ишканасын уюштурууну жолго салуу бизнес долбоорун иштеп чыгуу аркылуу мамлекеттик экономиканын өнүгүүсүнө, экологиялык жактан тазалыкты сактоого жана калктын социалдык-экономикалык абалынын жакшыруусуна салымын кошо турган кластердик моделди иштетүүнү максатка ылайыктуу деп эсептейбиз. Анткени, бул кластерди иштетүү менен төмөнкүдөй негизги жетишкендиктерге жетүүгө болот:

1. Жаратылышка аяр мамиле жасоо, таштандыны туура урнага салуу менен таштандыдан киреше табуу аркылуу коммуналдык кызматтарды убагында төлөөсүнө жардам берип, калктын социалдык-экономикалык абалын турукташтырууга жетишебиз;

2. Жеке ишкердүүлүктү, өлкөдөгү ата мекендик кайра иштетүү ишканаларын колдоо, алардын өндүргөн продукцияларын калкка жеткиликтүү баада сатуусуна салым кошуу менен иштөөсүнө көмөк көрсөтөбүз;

3. Таштандыны кабыл алуу менен коммуналдык кызматтарды төлөөнү автоматташтыруу аркылуу өлкөдөгү жашыл экономика, санариптик экономика сыяктуу мамлекеттик программалардын иштөөсүнө маалымат технологиялары аркылуу салым кошууга жетишебиз;

4. Экологиялык, экономикалык, социалдык жактан мамлекетке жардам берүү аркылуу туруктуу өнүгүүнүн максаттарына жетүүгө чоң салым кошкон болобуз.

Адабияттар:

1. Туруктуу өнүгүү максаттары. Электрондук ресурс: жеткиликтүү режими: <https://www.undp.org/ky/kyrgyzstan/turuk-tuu-onuguu-maksattary>
2. Кыргыз Республикасында Туруктуу өнүгүү максаттары боюнча ишибиз. Электрондук ресурс: жеткиликтүү режими: <https://kyrgyzstan.un.org/ky/sdgs>.
3. Имаралиев О.Р. Основные возможности развития перерабатывающей промышленности / О. Р. Имаралиев // Вестник Ошского государственного университета. - 2018. - №3. - С. 72-74. - EDN YOTPGH.
4. Наралиев Т.А. Аймактардагы кайра иштетүү өндүрүш ишканаларына социалдык-экономикалык анализ. / Т.А. Наралиев, О. Р. Имаралиев, Б. Бакытбек Кызы // Вестник Ошского государственного университета. - 2021. - Vol. 2, No. 1. - P. 76-87. - DOI 10.52754/16947452_2021_2_1_76. - EDN НКYYXJ.
5. Токсобаева Б.А. Использование кластерного подхода в региональной экономике Кыргызстана / Б.А. Токсобаева // Ежеквартальный научно-информационный журнал «Экономический вестник». - 2018. - №4. - С. 10-17. - EDN

YUOARF.

6. Имаралиев О.Р. Аймактардагы кайра иштетүү өндүрүшүнүн өнүгүүсүнө кластердик моделдин тийгизген таасири / О.Р. Имаралиев // М. Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык университетинин кабарлары. - 2019. - No. 1(46). - P. 64-65. - EDN GNKART.
7. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн «Жаратылышты өнүктүрүү фонду» коомдук фондун түзүү жөнүндө токтому. Токтом. жеткиликтүү режими: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/preview/ky-kg/11517/10?mode=tekst>
8. Производство шлангов как бизнес: перечень оборудования, описание технологии изготовления, нюансы организации дела. Бизнес идея. Источник: <https://moybiznes.org/proizvodstvo-shlangov>
9. КР Министрлер Кабинетинин 2021-жылдын 16-августундагы N145-т (КР Президентинин 2021-жылдын 29-январындагы N3 «Менчикти коргоо жана ишкерлер менен инвесторлорду колдоо жөнүндө» Жарлыгын ишке ашыруу боюнча иш-чаралар планын бекитүү тууралуу) Тескемеси. [Эл. документ]. Жеткиликтүү режими: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/218615/20?mode=tekst>
10. Имаралиев О.Р. Кыргыз Республикасынын аймактык агро-өнөржай өндүрүшүнө инвестицияларды тартуу жана чек ара байланыштарын жакшыртуу маселелери / О.Р. Имаралиев, К.Г. Эсенали // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - 2022. - No.2. - P. 93-96. - DOI 10.26104 / NNTIK.2022.97.36.025. - EDN QUWCQQ.
11. Абдыров Т.Ш. Кластерная политика: типы, методы осуществления и сферы применения. // Известия ВУЗов Кыргызстана. 2009. №. 1. С. 314-320.